

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окмуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча Д 13.20.618 диссертациялык кеңешинин эксперти п.и.к., профессор Т.Т. Иманалиевдин изденүүчү Алиева Канышай Уларовнанын “Башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлө дө руханий-адептик тарбиялоонун педагогикалык шарттары” аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окмуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациялык ишине

КОРУТУНДУ

Изденүүчү Алиева К.У. тарабынан даярдалган диссертацияны карап чыгып төмөнкүдөй корутундагы келдим:

1.Диссертациялык кеңештин диссертацияны коргоого кабыл алуу укугунда ээ болгон адистигине иштин дал келүүсү.

Көрсөтүлгөн кандидаттык диссертация диссертациялык кеңештин профилине дал келет.

Иште, адамдын руханий-адептик чөйрөсүнүн социалдык таасирлерге туш болгону, андагы руханий-адеп тарбияны терең изилдөө керектигин, бирок, мында тарбия берүү, негизинен, билим берүү мекемелери менен байланыштырылгандыктан үй бүлөдө адамга руханий-адептик тарбия берүүнүн ресурстары такыр эле унутта калганы айтылып 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин паспортуна толугу менен жооп берет.

2.Диссертациянын максаты: Башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттарын аныктоо, моделин түзүү жана аны экспериментте текшерүү.

Коюлган максат төмөнкү милдеттердин ишке ашуусу аркалуу жетишилген:

1.Башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүүнүн теориялык-методологиялык негиздерин изилдөө.

2.Башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттарын аныктоо жана моделин иштеп чыгуу.

3.Башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттарын экспериментте текшерүү.

Изилдөөнүн объектиси катары үй-бүлөдө башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүү процесси көрсөтүлгөн жана бул диссертациянын максатына жана милдеттерине дал келет.

Изилдөөнүн методдору диссертацияда коюлган милдеттерге дал келет. Алсак, 1-милдеттин алкагында педагогикалык, психологиялык,

философиялык жана социалдык адабияттарды теориялык иликтөөгө алуу методу, материалдарды анализдөө синтездөө методдору, ал эми 2-3-милдеттер боюнча эмпирикалык (ангемелешүү, байкоо жүргүзүү ж.б.), прогноздоочу (долборлоо, моделдөө); эксперименталдык (констатациялык, калыптандыруучу, текшерүүчү), маалыматтарды математикалык – статистикалык иштен чыгуу (орточо маанилерин табуу, пайыздык бөлүштүрүү, коррелляциялык анализ) методдору колдонулду.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Акыркы жылдарда окуучуларга руханий-адептик тарбия берүү маселеси бир катар сандык жана сапаттык өзгөрүүлөргө дуушар болду. Бир жагынан, руханий-адептик тарбия берүү “педагогикалык маселе катары, өсүп келе жаткан муундун максималдуу толук кандуу туура өнүгүүсүндө коомдун универсалдык жана ошону менен бирге эле базистик керектөөлөрүнүн күчүндө болуусунун натыйжасында өз актуалдуулугун жоготпой келсе, экинчи жагынан, руханий-адептик тарбия берүү, заманбап педагогикалык категория катары, акыркы мезгилдеги социалдык жана саясий трансформациялардын таасири астында өзгөрүүгө дуушар болууда, бул педагогикада кабылданган руханий-адептик тарбия берүүнүн мазмунундагы айрым жоготууларга учуроосуна алып келди.

Ушул карама-каршы келген тенденциялардын тоомунда коомдун өнүгүүсүнүн заманбап шартында аталган маселенин реалдуу, жаңы талап кылынган көз карашты калыптандыруудан жана мурунку муундагы изилдөөчүлөрдүн тажрыйбасына сын көз менен карап өсүп келе жаткан муундун руханий-адептик тарбиясын изилдөөнүн актуалдуу зарылчылыгы келип чыгат.

Буга кошумча, Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н. Жапаровдун “Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясы жөнүндө” 2021 жылдын 29 январдагы Жарлыгы да бул диссертациялык иштин темасынын актуалдуулугун тастыктайт.

3. Диссертациянын илимий жыйынтыктары.

Диссертацияда педагогика илиминин өнүгүшү үчүн төмөндөгүдөй жаңы, илимий негизделген теориялык жыйынтыктар келтирилген.

3.1. Башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүүнүн теориялык-методологиялык негиздерин изилдөө үй-бүлөдөгү руханий адептик тарбия башталгыч класстын окуучуларынын руханий-адептик чөйрөдөгү тартибин калыптандырууга багытталган инсандык калыптануусунун түйүндүү аспектиси катары изилденгендигин көрсөттү.

3.2. Башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттары: үй-бүлөдө жагымдуу шарттарды түзүү; балдардын ишмердигин максат-багыттуу уюштуруу; алардын курактык өзгөчөлүктөрүн эске алуу; мектеп менен тыгыз байланышта алардын руханий-

адептик тарбиясын ишке ашыруу балдарды тарбиялоого карата оң натыйжасын берди.

Башталгыч класстын окуучуларына үй-бүлөдө руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык модели руханий-адептик тарбия берүүнүн максатын, субъектилерин, мазмунун, педагогикалык шарттарын, анын ишмердигин уюштурууну жана натыйжаларын камтыган бүтүндөй система катары башталгыч класстын окуучуларынын руханий-адептик сезимдерин, аң-сезимин, жүрүм-турумун калыптандырууга өбөлгө түздү жана күнүмдүк турмушта аларды практикалык ишке ашырууга даярдыгы катары когнитивдик, аффективдик, конативдик жана баалоочу-маанилик төрт компоненттин өнүгүүсү менен мүнөздөлөт.

3.3. Башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттарын экспериментте текшерүү руханий-адептик тарбиясынын абалын изилдөөгө биз иштеп чыккан аталган тарбияны төрт критерий боюнча беш баллдык баалоого негизделген диагностикалык тесттик карта жардам берди. Диагностикалык картада биринчи критерий болуп баланын өзүнүн руханий-адептик муктаждыктарын канааттандыруу боюнча өз алдынча ишмердигин камсыздоочу билимдер системасынын калыптануусу каралган. Экинчи критерий болуп руханий-адептик баалуулуктарды аркалоого жасаган мамилеси эсептелет. Үчүнчү критерий-кенже класстын окуучусунун руханий-адептик билимдерин, жөндөмдөрүн жана көндүмдөрүн практикада пайдалануусу. Төртүнчү критерий-баланын руханий-адептик баалуулуктарды аркалоо позициясынан жүрүм-турумун аңдоосу.

3.4. Классификациялык белгилерге дал келүүсү: диссертациялык иш классификациялык белгилерге толугу менен дал келет.

4. Диссертацияда алынган жыйынтыктардын практикалык маанилүүлүгү.

Кандидаттык диссертациянын илимий жыйынтыктары:

–иштин негизги жоболору, иштелип чыккан моделдер, программалар жана технологиялар тарбиялык ишмердиктин аталган түрүнө карата ата-энелердин даярдыгы ар кандай деңгээлдеги үй-бүлөдө башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүүнү уюштуруу үчүн пайдаланууга болот;

–башталгыч класстын окуучуларына руханий-адептик тарбия берүүнүн өзгөчөлүктөрүн ачып берүүчү изилдөөнүн натыйжалары инсанды өнүктүрүүнүн алгачкы этаптарында руханий-адептик чөйрөдө бузулуулардан арылтуу үчүн колдонулушу мүмкүн;

–башталгыч класстын окуучуларынын руханий-адептик тартибин изилдөөнүн алкагында сунушталган диагностикалык тесттик карта, түзүмдүк аңгемелешүү иликтөөгө алынган инсандык мүнөздөмөнү изилдөөгө багытталган башка изилдөөлөрдө колдонулушу мүмкүн;

–изилдөөнүн материалдары орто жана жогорку педагогикалык окуу жайлардын студенттери үчүн жалпы лекциялык курстарда, жалпы орто билим берүүчү мектептин мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу курстарында, ата-энелер менен иш алып барууда негиз катары кызмат кылышы мүмкүн.

5.Авторефераттын диссертациясынын мазмунуна дал келиши.

Автореферат диссертациянын мазмунуна, андагы коюлган изилдөөнүн максатына жана милдеттерине толугу менен дал келет. Автореферат кыргыз, орус, англис тилдеринде окшош резюмелерге ээ.

6.Кемчиликтер:

–диссертациялык иштин жалпы жыйынтыгын коюлган милдеттерге ылайык кайра иштеп чыгуу зарыл;

–практикалык сунуштар иштелип чыккан эмес жана диссертацияда жок, конкреттүү сунуштарды берүү керек;

–изилдөөнүн объектиси жана предмети бир аз конкреттештирүүнү талап кылат;

–иштелип чыккан модель кээ бир толуктоолорду талап кылат, башкача айтканда;

а) моделде үй-бүлөнүн орду болуш керек;

б) моделде критерийлер да болуусу абзел, алар текстте көрсөтүлгөн;

в) моделде педагогикалык шарттарды, жана ошондой эле принциптерди, усулдарды, каражаттарды ачып көрсөтүү моделди кабыл алууну жеңилдетмек;

г) моделди чечмелеп текстте көрсөтүүдө кээ бир дал келбеген учурлар бар: моделде “тарбиялуулуктун компоненттери” деп берилсе, текстте “даярдыктын компоненттери” деп берилген (73б), моделде 4 компонент берилсе, текстте 3 компонент эле болуп берилген (74б);

д) моделди чечмелөө анын структуралык түзүлүшүнө ылайык болсо болмок, б.а. чечмелөөнү моделде көрсөтүлгөн максаттан баштасак кабыл алуу оңой болмок, иште чечмелөө “тарбиялоо субъектилеринен” башталып (69б), максаты андан кийин берилген (79б);

–32 сааттык ата-энелер үчүн автордук курстарды 8 сааттан кылып тематикалык план берилген: 1,2,3-таблицаар, көрүнүп тургандай, 4-таблица берилбей, автордук курс 24 эле саатка берилген (114,115,116 беттер);

–диссертацияда 1-глава “...руханий-адептик тарбия берүүнүн теориялык-методологиялык аспектери” деп берилген, бирок, иштин мазмуну практикалык, турмуштук тажрыйбаларды да кеңири чагылдырып турат, ушундан улам текстте ... теориялык-методологиялык жана практикалык аспектилер деп берилсе ылайыктуу болмок;

–диссертациялык иштин 2-главасынын 2-бөлүмү ... руханий-адептик тарбия берүүнүн педагогикалык шарттары жана модели деп берилген, бирок,

мазмунунда модел эле берилип, чечмеленип, педагогикалык шарттар ачыкталбай калган;

–жалпысынан 1-главадагы берилген материалдардын баарысы чет өлкөлүк окумуштуулардын изилдөөлөрүнөн алынган, бир да Ата-мекендик окумуштуулардын эмгектери көрсөтүлгөн эмес. Же бизде, Кыргызстанда, бул көйгөй изилденген жокпу? Эгер изилденбесе, анда, аны да көрсөтүш керек. Бул жагынан алып караганда, изилденип жаткан проблеманын Кыргызстандагы абалы ачылбай калган деп айтууга болот;

–колдонулган адабияттардын тизмесинде бир дагы Ата мекендик окумуштуунун эмгектери жок, диссертациянын киришүү бөлүгүндө (4,5б) бир топ Ата мекендик окумуштууларга, Конституцияга, мыйзамдарга шилтеме берилип, ысымдары аталган, бирок, алар да адабияттар тизмесинде жок.

7.Сунуштар

Диссертациялык иштин баалуулугун көтөрү максатында төмөнкүлөрдү сунуштайм;

–68 беттеги моделди кайра толуктап иштеп чыгууну;

–1 глава боюнча текстте берилип, бирок адабияттар тизмесине кирбей калган окумуштуулардын ысымдарын, укуктук – ченемдик документтерди кайра бир сыйра тактап, толуктап адабияттар тизмесине киргизүүнү.

8.Рекомендациялар

Диссертациялык иштеги кээ бир стилистикалык, грамматикалык жана орфографиялык мүчүлүштүктөрдү оңдоп, түзөө максатында ишти дагы жолу редакциялоо ашык болбойт.

9.Бүтүм

Изденүүчү Алиева Канышай Уларовна тарабынан жазылган “Башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлөдө руханий адептик тарбиялоонун педагогикалык шарттары” аттуу темадагы диссертациялык иши толук кандуу аягына чыккан илимий эмгек болуп эсептелинет.

Эксперт Т. Иманалиев, берилген ишти карап чыгып, К.У. Алиеванын “Башталгыч класстын окуучуларын үй-бүлөдө руханий-адептик тарбиялоонун педагогикалык шарттары” аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканынын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациясын И. Арабаев атындагы Кыргызмамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча Д 13.20.618 Диссертациялык кеңешинде коргоо үчүн кабыл алууну сунуштайт.

Эксперт

Т.Т. Иманалиев

Заверено
Чел. эк.

профессор Иманалиев Т.Т.

